

International Conference on "the Third Millennium and Humanities"

May 11, 2016

کنفرانس بین المللی هزاره سوم و علوم انسانی



بررسی تعدد جرائم تعزیری در قانون جدید مجازات اسلامی

(ماده ۱۳۴ ق.م.ا)

فاضل حمیری^۱

^۱ کارشناس ارشد، حقوق - جزا و جرم شناسی، مرکز آموزش های بین المللی خلیج فارس

fazelhomiry@gmail.com

چکیده

با وجود مصادیق فراوان و کاربردی مربوط به تعدد جرم که در بسیاری از پرونده ها طرح می شوند، قانون گذار تعریف دقیق و منسجمی را از تعدد جرم ارائه نداده است؛ هر چند از بررسی مواد مربوط به اقسام تعدد جرم و مقایسه آن با تکرار جرم می توان تعریف نسبتاً مناسبی را استخراج نمود.

یکی از علل تشدید مجازات در قوانین جزایی هر کشور تعدد جرم است که مقنن کشور ما نیز از ابتدای قانونگذاری به آن توجه داشته است. در قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ در باب تعدد جرم، تغییرات اساسی نسبت به قانون سابق ایجاد شده و مقنن در ضابطه تعیین مجازات و اجرای آن با توجه به نوع تعدد یا نوع جرم ارتكابی تغییراتی اعمال کرده است.

تعدد جرم دارای صور مختلفی است؛ گاه فردی مرتکب فعل واحدی شده که دارای عناوین متعدد جرم است و ارتكاب یک عمل و رفتار واحد منجر به نقض دو یا چند ماده از قانون مجازات می شود. این نوع تعدد را تعدد معنوی یا اعتباری می گویند. مانند اینکه فردی با استفاده از سند مجعول، مبادرت به شروع به کلاهبرداری کند. در این صورت فعل واحد انجام یافته ولی دارای دو عنوان مجرمانه است.

همچنین گاهی فردی مرتکب اعمال متعددی اعم از فعل و ترک فعل می شود که هر یک جرم واحدی به شمار می رود. ارتكاب جرایم متعدد در زمان های مختلف به نحوی است که در فواصل ارتكاب آنها درباره هیچ یک از جرایم ارتكابی حکم محکومیت قطعی صادر نشده است؛ به عبارت دیگر جرم دوم قبل از آنکه جرم اول منجر به یک محکومیت کیفری قطعی شود، ارتكاب یافته است.

واژه های کلیدی: جرائم تعزیری، تعدد جرم، تشدید مجازات، تعدد مادی، مجازات اشد،

۱. مقدمه

بر اساس ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲، هر گاه در جرایم تعزیری رفتار واحد دارای عناوین مجرمانه متعدد باشد، مرتکب صرفاً به یک مجازات و آن هم مجازات جرم اشد محکوم می شود. به عنوان مثال چنانچه شخصی با ارایه سند مجعول شروع به کلاهبرداری کند، رفتار وی دارای دو عنوان مجرمانه است که در تعیین مجازات باید صرفاً یک مجازات و آن هم مجازات بزهی که در قانون شدیدتر است، لحاظ شده و مورد حکم قرار گیرد.

درباره مجازات تعدد مادی (واقعی) جرم در جرایم تعزیری نیز باید گفت که در قانون مجازات اسلامی، نوع و جنس جرایم ارتكابی در تعیین مجازات و میزان آن موثر نبوده، بلکه آنچه موثر است، تعداد جرایم ارتكابی و وجود یا نبود حداقل و حداکثر برای مجازات قانونی جرم است.

International Conference on "the Third Millennium and Humanities"

May 11, 2016

کنفرانس بین المللی هزاره سوم و علوم انسانی



در خصوص جرایم تعزیری، هر گاه جرایم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد یا بیشتر باشد یا در مواردی که هر کدام از جرایم دارای حداقل و حداکثر است مانند اینکه مجازات جرمی از سه تا ۱۰ سال باشد یا اینکه فاقد حداقل و حداکثر است مانند اینکه مجازات جرم سه سال حبس باشد، در میزان مجازات موثر است و در هر فرض ضابطه تعیین مجازات متفاوت خواهد بود.

تعدد جرم تعزیری دارای استثناهایی است، یکی از این موارد، تعدد جرم در جرایم تعزیری درجه هفت و هشت است. به موجب مقررات تبصره ۳ ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی، مقررات تعدد جرم در جرایم تعزیری درجه هفت و هشت اعمال و اجرا نمی‌شود. بدین معنا که اگر کسی مرتکب جرایم متعدد شود که دارای مجازات درجه هفت و هشت باشد، به مجازات هر یک از جرایم ارتكابی از نوع درجه هفت و هشت محکوم می‌شود و در اجرا نیز قاعده جمع مجازات‌ها اعمال و تمامی مجازات‌ها به مورد اجرا گذاشته می‌شود همچنین اگر فردی مرتکب جرایم متعددی شود که برخی از آنها دارای مجازات درجه هفت و هشت باشد و برخی دیگر دارای مجازات درجه یک تا شش باشد، مجازات‌های جرایم درجه هفت و هشت با مجازات سایر درجه‌ها جمع می‌شود.

۲. تعدد جرایم موجب حد و تعزیر

در تعدد جرایم موجب حد و تعزیر یا جرایم موجب قصاص و تعزیر، مجازات جرایم حدی، تعزیر و قصاص با همدیگر جمع شده و همه آنها مورد حکم و اجرا قرار می‌گیرد اما در اجرا باید ابتدا مجازات جرم حدی یا قصاص اجرا شود و چنانچه اجرای حد یا قصاص موجب سلب حیات مرتکب شود و اجرای تعزیر را منتفی سازد، در این صورت چنانچه تعزیر جزو حق الناس یا از جمله تعزیرات معین شرعی باشد و اجرای اینگونه تعزیرات موجب تأخیر در اجرای حد نشود، ابتدا تعزیر اجرا می‌شود.

به طور مثال فردی به مجازات حدی اعدام برای بزه محاربه محکوم شده و در کنار آن به شلاق تعزیری از حیث ارتكاب فحاشی که حق الناس است نیز محکوم شده است. در این فرض چون شلاق تعزیری حق الناس است و موجب تأخیر در اجرای حد اعدام نمی‌شود ابتدا تعزیر اجرا و سپس مجازات حدی اجرا می‌شود. ابتکار قانونگذار درباره جرایم تعزیری در ماده ۱۳۴، بخشی از اصول مندرج در مواد ۴۶ و ۴۷ قانون سابق را تغییر داده است. به طور مثال در این ماده مقنن مقرر داشته است که در جرایم موجب تعزیر، هر گاه جرایم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد، دادگاه برای هر یک از آن جرایم حداکثر مجازات مقرر را حکم می‌کند یعنی ۳ جرم با ۳ مجازات اشد اما اگر جرایم ارتكابی بیش از سه جرم باشد، مجازات هر یک را بیش از حداکثر مجازات مقرر قانونی، مشروط به اینکه از حداکثر به اضافه نصف آن تجاوز نکند، تعیین می‌کند.

در هریک از موارد فوق فقط مجازات اشد قابل اجراست و اگر مجازات اشد به یکی از علل قانونی تقلیل یابد یا تبدیل یا غیر قابل اجرا شود، مجازات اشد بعدی اجرا می‌شود همچنین تبصره دوم این ماده پیش‌بینی کرده است، در صورتی که مجموع جرایم ارتكابی در قانون عنوان مجرمانه خاصی داشته باشد، به طور مثال فرد قفل در گاوصندوق را بشکند و سرقت کند یا با اخذ عنوان، مرتکب کلاهبرداری شود، شخص فقط به عنوان سرقت و کلاهبرداری قابل تعقیب است و مقررات تعدد جرم اعمال نمی‌شود.

نظر به اینکه در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲، مجازات‌های تعزیری طبق ماده ۱۹ به ۸ درجه تقسیم‌بندی شده است، قانونگذار در تبصره ۴ ماده ۱۳۴ ابتکار جدیدی به کار برده است. طبق این تبصره مقررات مربوط به تعدد جرم در مورد جرایم تعزیری درجه‌های هفت و هشت یعنی جرایم سبکتر و کوچکتر اجرا نمی‌شود و این مجازات‌ها با هم و نیز با مجازات‌های تعزیری درجه یک تا شش جمع می‌شود.

ممکن است در حالتی با مجرمی مواجه شویم که مرتکب جرایم حدی یا مستوجب قصاص و نیز مجازات مستوجب تعزیر شده باشد، در این خصوص قانونگذار تکلیف می‌کند که ابتدا مجازات‌ها برای هر جرمی تعیین و سپس با هم جمع شوند البته در زمان اجرا ابتدا حد یا قصاص اجرا می‌شود.

طبق تبصره ماده ۱۳۵ در صورتی که جرم حدی از جنس جرم تعزیری باشد، مانند سرقت حدی و سرقت غیر حدی یا زنا و روابط نامشروع کمتر از زنا، با اینکه هر یک از این جرایم مجازات خاص خود را دارند، مرتکب فقط به مجازات حدی محکوم و مجازات تعزیری ساقط می‌شود، مگر آن که جرم قذف باشد که شخص به مجازات توهین و نیز به مجازات قذف محکوم می‌شود.

International Conference on "the Third Millennium and Humanities"

May 11, 2016

کنفرانس بین المللی هزاره سوم و علوم انسانی



۳. تعدد مادی مختلف جمع مجازات ها

در قانون جدید فرقی بین تعدد مادی مشابه و مختلف نیست و از طرف دیگر بین تعدد سه جرم و کمتر و تعدد بالاتر از سه جرم قائل به تفکیک شده است. در تعدد سه جرم یا کمتر مجازاتی که تعیین می شود چند مجازات حداکثری و آن چه اجرا میشود شدیدترین مجازات است. و در تعدد بالای سه جرم آن چه تعیین می شود چند مجازات حد اکثری به علاوه تشدید و آن چه اجرا می شود یک مجازات حداکثری به علاوه تشدید است.

آن چه دادگاه مورد حکم قرار می دهد در تعدد مادی مشابه وفق قانون جدید صد در صد شدیدتر از قانون قدیم است چون در حکم قاضی حداکثر مجازات تمامی جرایمی که فرد مرتکب شده مورد حکم قرار میگیرد ولی آن چه اجرا میشود در تعدد سه جرمی همان مجازات حد اکثر است که در قانون قدیم هم بود و در تعدد بالای سه جرمی شدیدتر است از آن چه در قانون قدیم بود. بنابراین این در تعدد مادی مشابه شکی نیست که قانون جدید شدید بوده و عطف به ماسبق نمی شود.

در تعدد مادی مختلف حکم قانون قدیم جمع مجازات ها بود و در قانون جدید در تعدد سه جرمی حداکثر همه مجازات ها در مقام حکم و حداکثر شدیدترین مجازات در مقام اجرای حکم است. و در تعدد بالای سه جرمی حداکثر به علاوه تشدید در مقام حکم برای تمامی مجازات ها و اجرای شدیدترین در مقام اجرا است.

بنابراین در تعدد مادی مختلف آن چه در حکم دادگاه می آید همواره شدیدتر است از قانون سابق ولی آن چه اجرا میشود اگرچه در ظاهر خفیفتر است ولی با استدلال زیر شدیدتر است:

فرض کنید فردی مرتکب سرقت توقیف غیر قانونی و کلاهبرداری میشود. اگر حداکثر مجازات سرقت شش ماه تا سه سال حبس توقیف غیر قانونی یک سال تا چهار سال حبس و کلاهبرداری سه تا هفت سال حبس باشد. در قانون قدیم قاضی می توانست این فرد را به به جمع سه مجازات یعنی سه به علاوه چهار به علاوه هفت محکوم کند. و از نظر حد اقل اگر میخواست مجازات کم بدهد می توانست او را به شش ماه به علاوه یک سال به علاوه سه سال محکوم کند. ولی در قانون جدید باید او را به حداکثر مجازات هر سه جرم محکوم کند ولی فقط شدیدترین مجازات اجرا میشود. یعنی همان هفت سال حبس کلاهبرداری. بنابراین این در قانون جدید در فرض تعدد مادی مختلف دست قاضی از جهت حداقل مجازات بسته شده.

قاعده آن است که اگر قاضی حداقل مجازات را افزایش ولی حداکثر را کم کند این قانون شدید است چون دست قاضی را از جنبه حداقل بسته است. و بنابراین مقررات تعدد ماده ۱۳۴ در هر حال نسبت به قانون قدیم شدید است.

۴. تعدد مادی جرائم تعزیری و اختیارات قضایی در تعیین مجازات متناسب

بهره گیری از اختیارات قضایی در جهت تعیین مجازات متناسب و تحقق اصل فردی سازی رسیدگی کیفری در مرحله محاکمه و صدور حکم که از اصول دادرسی منصفانه محسوب می گردد، با هدف اصلاح مجدد و بازپروری بهتر بزهکاران از الزامات است. مطالعه و بررسی چگونگی به کارگیری این اختیارات در هنگامی که با تعدد مادی جرائم مواجه هستیم، بسیاری از ابهامات و اشکالات اجرای مقررات تعدد جرم را مرتفع می سازد. خوشبختانه در قانون جدید مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، قانون گذار سعی در ضابطه بندی بیشتر این اختیارات قضایی نموده است تا از برداشت ها و تفاسیر مختلف در هنگام عمل جلوگیری نماید ولی در برخی از موارد نیز موضوع قابلیت اعمال یا عدم اعمال این اختیارات قضایی در زمانی که با تعدد مادی جرائم روبرو هستیم، به سکوت گذاشته و گذشته است. بررسی مهمترین اختیارات قضایی مرتبط با تعدد مادی جرائم، موضوع بحث این بخش است که تعدد مادی جرم و تخفیف در مجازات (۱-۲) تعلق در اجرای مجازات (۲-۲) تعویق در صدور حکم (۳-۲) و معافیت از کیفر (۴-۲) و مجازات جایگزین حبس در فرض تعدد جرم (۵-۲) مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۴.۱. تعدد مادی جرائم تعزیری و تخفیف در مجازات

با وجود آنکه تعدد جرم از علل مشدده به شمار می رود و حالت خطرناک مجرم و همچنین ایجاد نظم و امنیت اجتماعی اقتضا می کند نسبت به خطا کارانی که با ارتکاب جرائم متعدد به این نظم و امنیت لطمه وارد می کنند، شدت عمل بیشتری نشان داده شود (نوربها، ۱۳۸۶: ۴۱۶)، اما تبصره ۳ ماده ۱۳۴ قانون جدید

International Conference on "the Third Millennium and Humanities"

May 11, 2016

کنفرانس بین المللی هزاره سوم و علوم انسانی



مجازات اسلامی، به درستی و همچون تبصره ۲ ماده ۲۲ قانون سابق مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰، تعدد جرم را مانع از اعمال تخفیف در مجازات در صورت وجود کیفیات مخففه، ندانسته است. دلیل این امر نیز روشن است زیرا همیشه نمی توان به صرف تعدد جرائم، به ویژه وقتی جرائم از نوع خفیف باشد، به شدت عمل متوسل شد و قاضی باید بتواند با شناختی که از مجرم پیدا می کند و با توجه به کیفیات و نحوه ارتکاب جرم و شخصیت بزهدکار، حکم بر مجازات صادر نماید و به عبارت دیگر، تعدد همیشه دلیل کافی بر وجود حالت خطرناک نیست (نوربها، ۱۳۸۴: ۴۱۶).

بنابراین، تعدد مادی جرائم تعزیری مانع از اعمال تخفیف در مجازات نیست ولی این امر، دارای ضوابطی است و دادگاه در اعمال تخفیف دارای اختیارات بی حد و حصر نیست. البته ارتکاب جرم جدید بعد از اعمال جهات مخففه تأثیری در موقعیت جرم قبلی مشمول مجازات تخفیف یافته ندارد (گلدوزیان، ۱۳۸۴: ۳۲). به موجب تبصره ۳ ماده ۱۳۴ ق.م.ا: ((در تعدد جرم در صورت وجود جهات تخفیف، دادگاه می تواند مجازات مرتکب را تا میانگین حداقل و حداکثر و چنانچه مجازات، فاقد حداقل و حداکثر باشد تا نصف آن تقلیل دهد)). به عنوان مثال: چنانچه شخصی به صورت جداگانه دو فقره جرم خیانت در امانت را مرتکب شود که مجازات هر یک از آن ها از شش ماه تا سه سال حبس است، در صورتی که دادگاه بخواهد با وجود جهات مخففه، مجازات حبس را تقلیل دهد، حداقل می تواند حکم به بیست و یک ماه حبس و حداکثر سه سال حبس بدهد ولی کمتر از مدت مذکور نمی تواند حکم کند (طریق محاسبه میانگین مجازات: حداقل به اضافه حداکثر مجازات تقسیم بر تعداد جرائم ارتکابی).

تبصره مذکور، تکرار و تقلید ناقص از بند ((ح)) ماده ۳۲ قانون مجازات عمومی ۱۳۵۲ است. چرا که در قانون اخیرالذکر، اولاً: به خوبی و هماهنگی با اصل پیش بینی شده در صدر ماده در خصوص تعدد جرائم ارتکابی، در تخفیف مجازات نیز از همان اصل تبعیت نموده و بر مبنای تعداد رفتارهای مجرمانه ارتکابی، میزان تخفیف نیز تعیین نموده است. ثانیاً: در اعمال حداکثر تخفیف نیز ضابطه ایجاد نموده و در هر دو مورد (جرائم ارتکابی کمتر یا بیشتر از سه جرم) پس از اعمال تخفیف، مقرر داشته: ((در هر صورت مجازات را نمی توان کمتر از ۶۱ روز حبس جنحه ای تعیین کرد)). در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، حداکثر مجازات قابل تخفیف را مشخص نموده ولی از تفکیک مذکور در صدر ماده در خصوص تعدد جرائم ارتکابی (کمتر یا بیشتر از سه جرم) خودداری نموده و هیچگونه تفاوتی در اعمال تخفیف بین شخصی که دو جرم تعزیری انجام داده با شخصی که مثلاً مرتکب ده جرم تعزیری گردیده قائل نشده است که این رویکرد قابل دفاع نیست و لازم بود نسبت به شخصی که مرتکب جرم کمتر از نصاب قانونی (کمتر از سه جرم) شده باشد، در صورت وجود جهات مخففه، نسبت به شخصی که مرتکب جرائم بیشتر از نصاب قانونی (بالاتر از سه جرم) گردیده، تخفیف بیشتری قابل اعمال باشد.

۴.۲. تعدد مادی جرائم تعزیری و تعلیق در اجرای مجازات

تعلیق در اجرای مجازات نیز از نهادهای بسیار مؤثر و کارآمد قانونی در بازسازی اجتماعی متهم و تلاش در بازگشت وی به زندگی سالم و رعایت هنجارهای قانونی یک جامعه مدنی محسوب می شود؛ اما آنچه با موضوع این مقاله مرتبط است، این است که آیا پس از تصویب قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، در فرض تعدد مادی جرائم، تمام یا بخشی از مجازات قابل تعلیق هست یا خیر؟ البته در پاسخ به این سؤال نیز نظرات مختلفی ارائه گردیده است ولی به عنوان مقدمه باید گفت که صدر ماده ۳۶ قانون سابق مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ صراحتاً بیان می داشت: ((مقررات مربوط به تعلیق مجازات، درباره کسانی که به جرائم عمدی متعدد محکوم می شوند قابل اجرا نیست و...)). این مقرر به نحو تصریحی در هیچیک از مواد مربوط به بحث تعلیق اجرای مجازات در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ تکرار نشده است و این عدم تکرار آگاهانه، می تواند بیانگر این امر باشد که در حال حاضر تعدد جرائم تعزیری، مانع از اعمال مقررات تعلیق در اجرای مجازات نیست. علاوه بر این، آنچه دیدگاه مذکور را تقویت می نماید، مفاد ماده ۵۵ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ است که از جمله جهات لغو قرار تعلیق اجرای مجازات را وجود سابقه کیفری مؤثر و یا وجود محکومیت تعلیقی سابق اعلام نموده است که دادگاه بدون توجه به آن، اجرای مجازات را تعلیق نموده باشد. بر این اساس، چنانچه متهم، دارای سابقه محکومیت کیفری غیر مؤثر (مجازات مشمول درجه ۶ و ۷ و ۸) باشد، مانعی برای اعمال مقررات تعلیق در اجرای مجازات نیست، هر چند، مورد اخیر بیشتر ناظر بر تکرار جرم است و نه تعدد جرم ولی از جهت اینکه مقررات تعدد و تکرار جرم از جهات مختلفی با یکدیگر یکسان بوده و هر دو از علل عام تشدیدکننده مجازات محسوب می شوند، می توان در این خصوص که مقررات صریحی وجود ندارد، در مورد تعدد جرم نیز جاری دانست. از سوی دیگر تفسیر به نفع متهم نیز اقتضای چنین امری داشته و با این تلقی از قانون، از آثار مفید نهاد تعلیق مجازات نیز

International Conference on "the Third Millennium and Humanities"

May 11, 2016

کنفرانس بین المللی هزاره سوم و علوم انسانی



می توان حتی در صورت تعدد جرم نیز بهره جست؛ بنابراین در صورت وجود شرایط مقرر برای تعویق صدور حکم (صدر ماده ۴۶ ق.م.ا ناظر بر ماده ۴۰ همان قانون)، باید قائل به امکان تعلیق مجازات در فرض تعدد جرائم تعزیری گردید که البته این سخن، به معنی نادیده انگاشتن استثنای قانونی مقرر در ماده ۴۷ همین قانون در برخی از جرائم، نیست.

۴.۳. تعدد مادی جرائم تعزیری و تعویق صدور حکم

سؤال اصلی مرتبط با بحث این است که آیا در تعدد جرائم تعزیری دادگاه می تواند از نهاد تعویق صدور حکم بهره گیرد یا خیر؟ در پاسخ باید گفت که با توجه به سکوت قانون گذار در این زمینه و عدم ایجاد مانع صریح قانونی در توسل به این نهاد در فرض تعدد جرم و فلسفه و اهدافی که در قانون برای نهاد تعویق صدور حکم پیش بینی شده است و همانگونه که در تعدد جرم می توان نسبت به تخفیف مجازات متهم اقدام نمود، در اینجا نیز قائل به ثبوت همان حکم شد چرا که بر اساس بند الف ماده ۴۰ ق.م.ا وجود جهات و کیفیات مخففه یکی از شرایط تعویق صدور حکم است و نیز سایر قرائن موجود قانونی از جمله اینکه فقدان سابقه مؤثر کیفری مذکور در بند "ت" ماده فوق الذکر ناظر بر تکرار جرم و آن هم جرائم درجه پنج به بالا است و نه تعدد جرم، به نظر می رسد که در جرائم متعدد تعزیری، در خصوص آن جرائمی که از درجه شش تا هشت باشند (بر اساس مفاد ماده ۴۰ ق.م.ا) با رعایت شرایط قانونی از جمله جبران زیان بزه دیده و... بتوان نسبت به تعویق صدور حکم اقدام نمود و چنانچه جرائم دیگر متهم از درجه شش به بالاتر باشد دادگاه نسبت به تعیین مجازات بر اساس ملاک های پیش گفته اقدام نموده و سپس از بین مجازات موجود، مجازات اشد را اجرا نمود که این امر منافاتی با فلسفه تشدید مجازات در فرض تعدد جرم ندارد.

۴.۴. تعدد مادی جرائم تعزیری و معافیت از کیفر

اصلاح مجرمین بدون توسل به کیفر و مجازات از رویکردهای قابل دفاع و نوین جرم شناسی و حقوق کیفری است که خوشبختانه در ایران، به موجب ماده ۳۹ قانون مجازات اسلامی ۹۲ جامعه قانونی پوشید و علیرغم اینکه در رویه قضایی ایران به دلیل فقدان سابقه تقنینی موضوع و گذشت مدت زمان نسبتاً اندکی از تصویب قانون جدید، احکام محدودی در این زمینه صادر گردیده است ولی نمی توان از ظرفیت اصلاحی نهاد مذکور و نقش پیشگیرانه آن از جرائم دیگر و نیز اجتناب از اثر معکوس مجازات به ویژه در جرائم خرد چشم پوشی نمود. همچنین، استفاده از ظرفیت های خود مجرم در جهت اصلاح و باز سازگاری و همسازسازی مجدد خود با هنجارهای جامعه به جای سرکوبگری جزایی از سوی نهادهای رسمی و نیز توجه به اصل حداقل بودن حقوق جزا و... از الزامات و فواید دیگر توسل به نهاد معافیت از کیفر است. در خصوص تعدد مادی جرائم تعزیری و امکان یا عدم امکان بهره گیری از نهاد معافیت از کیفر، علاوه بر مطالبی که در بالا راجع به بحث تعویق صدور حکم گفته شد (به لحاظ اشتراک در شرایط صدور) باید اضافه نمود که به موجب تبصره ۴ ماده ۱۳۴ ق.م.ا: ((مقررات تعدد جرم در مورد جرائم تعزیری درجه های هفت و هشت اجرا نمی شود. این مجازات با هم و نیز با مجازات تعزیری درجه یک تا شش جمع می گردد.)) و از آنجا که بر اساس ماده ۳۹ همین قانون، بهره گیری از نهاد معافیت از کیفر صرفاً در جرائم تعزیری درجه هفت و هشت امکان پذیر است، بنابراین در مقام جمع دو مقرر مذکور، باید گفت که به دلیل عدم شمول مقررات تعدد جرم نسبت به مجازات درجه هفت و هشت و اینکه این گونه جرائم از حیث درجه خطرناکی و آثار اجتماعی غالباً از شدت و اهمیت کمتری برخوردارند، باید قائل به این امر بود که دادگاه اختیار داشته باشد از بین جرائم متعدد تعزیری، چنانچه برخی از آن ها از درجه هفت یا هشت باشند، با رعایت سایر شرایط مقرر در ماده ۳۹ ق.م.ا حکم به معافیت از کیفر صادر و نسبت به جرائم از درجه بالاتر بر اساس قواعد تعدد جرم اقدام نماید.

۵. تعدد جرم در حدود، قصاص و دیات

تعدد درباره حدود، قصاص و دیات حالت متفاوتی دارد و به طور معمول اگر کسی چند بار مرتکب قتل عمد شود، به چند بار مجازات قصاص محکوم می شود. درباره ارتکاب جرائم مستوجب حدود و دیه نیز به همین ترتیب عمل می شود، یعنی به جای اعمال مجازات اشد، حتی اگر اعمال مجرمانه یک نوع باشد ولی قربانی آن متعدد باشد، برای هر جرم یک مجازات مستقل تعیین می شود. به طور مثال اگر شخصی ۴ نفر را به قتل برساند، مستوجب ۴ دفعه مجازات قصاص است که اولیای دم می توانند نسبت به تقاضای اجرای آن اقدام کنند.

International Conference on "the Third Millennium and Humanities"

May 11, 2016

کنفرانس بین المللی هزاره سوم و علوم انسانی



در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲، تغییراتی ایجاد شده است که نشان دهنده دقت بیشتر قانونگذار است. در تبصره یک ماده ۱۳۲ این قانون آمده است: چنانچه مرتکب به اعدام و حبس یا اعدام و تبعید محکوم شود، تنها اعدام اجرا خواهد شد. به این معنا که با وصف ارتکاب چند جرم، شخص فقط به یک مجازات محکوم می شود یا در جرایمی از قبیل لواط و زنا، اگر چند مجازات تعیین شود، مجازات اشد اعمال می شود.

بر اساس تبصره ۲ و ۳ ماده ۱۳۲ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲، چنانچه دو یا چند جرم حدی در راستای هم و در یک واقعه باشند، فقط مجازات اشد اجرا می شود همچنین اگر مرد و زنی چند بار با یکدیگر مرتکب زنا شوند، چنانچه مجازات اعدام و جلد یا رجم و جلد ثابت باشد، تنها اعدام یا رجم حسب مورد اجرا می شود.

همچنین بر اساس تبصره ۴ ماده ۱۳۲، اگر شخص به دو یا چند نفر توهینی کند که مستوجب قذف باشد، به همان میزان چند بار، یک مجازات نسبت به او اجرا می شود.

۶. برآمد

با اجرایی شدن قانون جدید مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، تعیین و اجرای مجازات، در باب تعدد مادی جرائم تعزیری سامان یافته و نظام مندتر گردید لیکن به دلیل مدت زمان نسبتاً کوتاه از تصویب و اجرایی شدن قانون مذکور، در رویه دادگاهها و دادرها، استنباطهای مختلف و بعضاً متعارض با فلسفه تعدد جرم و تشدید مجازات ناشی از آن را موجب گردیده است. در خصوص چرایی تفکیک انواع جرائمی که به نحو تعدد ارتکاب یافته است، باید به تعدد عناوین مجرمانه از یکسو و نیز تعدد نتایج مجرمانه از سوی دیگر اشاره نمود که در اولی با تمرکز بر جرم و دومی با تمرکز بر مجازات باعث انفکاک انواع جرائم متعدد شده است. به طور کلی نگاه قانون گذار در قانون مجازات اسلامی ۹۲ در حدود و قصاص و دیات، با پذیرش استثنایی، همچنان بر قاعده جمع مجازات استوار است. در اجتماع جرائم متعدد تعزیری نیز، ملاک جدیدی ارائه شده که بر مبنای معیار کمی و تعداد رفتارهای مجرمانه ارتکابی استوار است و در ماده ۱۳۴ و تبصره های آن تبلور یافته است. در این قانون، با تفکیک بین مرحله صدور حکم و اجرای آن، در صورتی که جرائم تعزیری متعدد تا سه جرم باشد، دادگاه باید برای هر یک از جرائم، حداکثر مجازات را مورد حکم قرار دهد و در صورتی که بیش از سه جرم باشد، در این صورت دادگاه مکلف است از حداکثر مجازات مقرر قانونی برای هر جرم به اضافه نصف آن فراتر رفته و مجازات را تعیین نماید. در مقام اجرا نیز مرجع مجری حکم، صرفاً نسبت به اجرای مجازات اشد از بین مجازات تعیینی اقدام می نماید. مقصود از مجازات اشد، اولاً: "مجازات اشد قضایی" و در واقع مجازاتی است که مورد حکم واقع گردیده است و نه مجازات قانونی جرم. ثانیاً: بر اساس تبصره ۳ ماده ۱۹ همین قانون، مجازات اشد، مجازاتی است که شدیدتر از سایر مجازات بوده و در صورت عدم امکان تشخیص مجازات شدیدتر، مجازات حبس ملاک است که با پیش بینی این تبصره قانونی، مشکل حقوقدانان در تشخیص مجازات اشد تا اندازه ای حل شده است. البته این قانون، در موضوع مورد بحث، در برخی موارد دارای اشکالاتی از جمله عدم تعیین تکلیف اجرا یا عدم اجرای مجازات تبعی در کنار مجازات اشد، عدم تفاوت در ترتب مجازات قانونی در اشکال مختلف جرم اعم از مباشرت، شرکت، معاونت و شروع به جرم، عدم تفاوت در میزان تخفیف قابل اعمال در جرائم ارتکابی کمتر و یا بیشتر از سه جرم و عدم تعیین تکلیف تعدد تعزیرات منصوص شرعی و اینکه تابع مقررات تعدد حدودند یا تعدد جرائم تعزیری؟ و مسائلی از این قبیل، نیز است که در جای خود به آنها پرداخته شده است.

منابع

- ابراهیمی، شهرام و ایزدی، عبدالله (۱۳۹۲)، "مطالعه تطبیقی راهبردهای اصلاحی خارج از محیط کیفری ایران و کانادا، مجله حقوقی دادگستری، سال هفتاد و هفتم، شماره ۸۴
- احمدی، ابراهیم (۱۳۹۱)، "فلسفه تشریح جرائم حدی"، مجله دادرسی، شماره ۹۵.
- الهام، غلامحسین (۱۳۷۶)، "مبانی فقهی و حقوقی تعدد جرم"، تهران: نشر بشری.

International Conference on "the Third Millennium and Humanities"

May 11, 2016

کنفرانس بین المللی هزاره سوم و علوم انسانی



- الهام، غلامحسین و برهانی، محسن (۱۳۹۲)، "درآمدی بر حقوق جزای عمومی"، تهران: نشر میزان.
- پیمانی، ضیاءالدین (۱۳۷۴)، "بررسی تاریخی و تطبیقی قاعده تعدد جرم"، قم: مجتمع آموزش عالی قم
- جوانمرد، بهروز و نوروزی، نادر (۱۳۸۸)، "بررسی جرائم خرد در حقوق کیفری ایران"، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۶۷.
- حاجی تبار فیروزجایی، حسن (۱۳۸۷)، "جایگاه جایگزین های حبس در نظام عدالت کیفری ایران، (حال و آینده)"، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۶۴.
- حبیب زاده محمدجعفر و رحمانیان، حامد (۱۳۹۲)، "معیار تفکیک حدود غیر مذکور از تعزیرات منصوص در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲"، مجله حقوقی دادگستری، سال هفتاد و هفتم، شماره ۸۴.
- حبیب زاده، محمدجعفر و هوشیار، مهدی (۱۳۸۹)، "تناسب جرم با مجازات از منظر تئوری های توزیع مجازات"، مجله تعالی حقوق، شماره ۵
- رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۸۲)، "تحلیلی بر مقررات تعدد جرم و دشواری های آن"، فصلنامه دیدگاه های حقوق قضایی، شماره ۲۸ و ۲۹.
- رستمی غازانی، امید (۱۳۹۰)، "آیین دادرسی تعدد جرم"، مجله پیام آموزش (معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضاییه)، شماره ۵۲.
- زراعت، عباس (۱۳۹۲)، "تمایز حالت تعدد معنوی جرائم از عناوین مشابه"، فصلنامه حقوق دانشگاه تهران، شماره ۳.
- شکری، رضا و سیروس، قادر (۱۳۸۶)، "قانون مجازات اسلامی در نظم کنونی"، تهران: نشر مهاجر.
- طاهری نسب، سیدزیداله (۱۳۸۱)، "تعدد و تکرار جرم در حقوق جزا"، تهران: نشر دانشور.
- عابد، رسول (۱۳۹۱)، "ضابطه برای اختلاف جرائم در اعمال قاعده تعدد مادی جرم"، مجله پیام آموزش (معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضاییه)، سال دهم، شماره ۵۵.
- عباسی، اصغر (۱۳۹۳)، "نقدی بر مقررات تعدد جرم در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲"، فصلنامه تعالی حقوق، شماره ۷.
- عوده، عبدالقادر (۱۳۷۹)، "حقوق جنایی اسلامی (با تعلیقات مرحوم سیداسماعیل صدر)"، ترجمه اکبر غفوری، جلد اول، مشهد: موسسه آستان قدس رضوی.
- فتحی، محمدجواد (۱۳۷۹)، "بررسی انتقادی کیفیت مشدده عمومی در قانون مجازات اسلامی"، مجله مجتمع آموزش عالی قم، شماره ۷ و ۸.
- فروغی، فضل اله (۱۳۸۱)، "جرائم قابل گذشت در حقوق ایران"، نشریه علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره ۲۱، شماره ۲.
- قیاسی، جلال الدین (۱۳۸۸)، "بررسی وحدت یا تعدد جرم در حالت تعدد نتیجه"، فصلنامه فقه و حقوق، شماره ۲۰.
- کشاورز، بهمن (۱۳۷۸)، "مجموعه محشای قانون تعزیرات"، تهران: انتشارات گنج دانش.
- گلدوزیان، ایرج (۱۳۸۴)، "محشای قانون مجازات اسلامی"، تهران: انتشارات مجد.
- میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۲)، "جرائم علیه اموال و مالکیت"، تهران: نشر میزان.
- نجفی، محمدحسن (۱۴۰۴ ه.ق)، "جواهرالکلام فی شرح شرائع الإسلام"، ج. ۴۱، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
- نجفی ابرند آبادی، علی حسین و هاشم بیگی، حمید (۱۳۹۰)، "دانشنامه جرم شناسی"، تهران: انتشارات گنج دانش.
- نوربها، رضا (۱۳۸۶)، "زمینه حقوق جزای عمومی"، تهران: انتشارات گنج دانش.